

Неля Романюк

Поліський національний університет
доктор історичних наук, професор (Україна)
e-mail: kafedra_ppk@ukr.net
ORGID: <https://orsid.org/0000-0002-2340-4476>

Андрій Сіницький

Поліський національний університет
кандидат історичних наук, доцент (Україна)
e-mail: andriysinc@gmail.com
ORGID: <https://orsid.org/0000-0002-6482-4055>

Володимир Менчиць (1837–1916) на тлі епохи

Анотація. Мета статті. Розширити наявні знання про український національний рух, проблеми націотворення у XIX – початку XX ст. крізь призму життя і діяльності окремо взятої постаті – Володимира Амвросійовича Менчиця як культурно-просвітнього діяча. **Методологія дослідження** базується на поєднанні загальнонаукових та спеціально-історичних методів з принципами історизму, об'єктивності, системності. Застосування цих методів дало змогу провести системний аналіз джерел, які у взаємозв'язку допомогли персоніфікувати постать В. Менчиця. **Наукова новизна.** На основі опублікованих і архівних документів виокремлено роль В. Менчиця на тлі епохи другої половини XIX – початку XX ст., яка відзначалася активізацією національного руху, становленням ідеї державотворення України. **Висновки.** Дослідження та відтворення біографістики Володимира Амвросійовича Менчиця показало, що він був непересічною особистістю, яскравим представником українського національного руху другої половини XIX – початку XX ст. В українську історію увійшов, як просвітитель і філософ, збирач українського фольклору, фахівець у літературній сфері і видавництві. В. Менчиць – представник духовної еліти тогочасного суспільства, яка зробила свій внесок у формування морально-етичних основ суспільного світогляду, національної ідеї та державотворення України. Визначна плеяда постатей, які сформувалися та діяли в означений період у суспільстві, зокрема Володимир Менчиць і його оточення, чітко окреслила обриси українофільського руху. Його відомі представники, поруч із когортою менш знаних, але, без сумніву, щирих патріотів, змогли закласти ідеологічне підґрунтя під розвиток української держави на початку XX ст.

Ключові слова: В. А. Менчиць, український національний рух, просвітницька діяльність, книгорозповсюдження, фольклор.

Постановка проблеми. Дослідження особистості в її історико-соціальної обумовленості й одночасно – в індивідуальній своєрідності, дає цінний матеріал для пізнання і осмислення історичного минулого. В. А. Менчиць (1837–1916) був яскравим представником епохи, в яку жив, українського національного руху в жорстоких умовах Російської імперії. Для просвіти народу важливе значення мала його видавнича діяльність, поширення книг. В. Менчиць – відомий збирач українського фольклору, мав енциклопедичні знання в галузі етнографії і фольклористики. М. Грушевський (племінник В. Менчиця) зазначав, що «се був чи не єдиний активний українофіл в сім'ї моєї матері», людина «в широкім значенні слова, з українськими інтересами» (Грушевський, 1988:120–121).

Аналіз джерел та останніх досліджень. У незалежній Україні активізувалися дослідження процесів українського Відродження другої половини XIX – початку XX ст., ролі постатей українського національного руху, зокрема, і В. А. Менчиця. Значний обсяг інформативного матеріалу про життя і діяльність В. Менчиця використано з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (далі – ІР НБУВ).

Останнім часом збільшила відомості про життєвий шлях В. Менчиця публікація С. Панькової [Панькова, 2006]. Важливою подією стала наукова конференція в Ружині – Вчорайшому (12 квітня 2016 р.), присвячена пам'яті В. Менчиця (100 років з дня смерті), та видання матеріалів конференції [Ожити через сто літ, 2016]. У 2018 р. комплексне біографічне дослідження діяльності українського культурно-просвітницького діяча В. А. Менчиця провів М. Гордійчук [Гордійчук, 2018]. Віддаючи належне вже проведеним розвідкам, існує ще багато нерозкритих проблем того періоду, що потребують наукового висвітлення.

Мета статті. Розширити наявні знання про український національний рух, проблеми націотворення у XIX – початку XX ст. крізь призму життя і діяльності окремо взятої постаті – Володимира Амвросійовича Менчиця.

Виклад основного матеріалу. Епоха, в яку жив Володимир Менчиць (друга половина XIX – початок XX ст.), стала знаковою в історії України. У жорстоких умовах Російської імперії для українського Відродження визначальним став український національний рух. Процес українського Відродження історики поділяють на три періоди: період збирання спадщини чи академічний етап (кінець XVIII – 40 рр. XIX ст.); українофільський або культурницький (40 рр. XIX ст. – кінець XIX ст.); політичний етап (з кінця XIX ст.). Перебіг усіх трьох етапів характеризується невпинною боротьбою за право вільного розвитку великого творчого потенціалу свого народу, якому є чим пишатися, є що розвивати і сказати світові. Це неповторні риси своєї етнічної спільноти: фольклор, історія, мова, література.

Формування патріотичного мислення у представників української інтелігенції на території Наддніпрянської України відбувалося за несприятливих умов. Царський режим всіляким чином обмежував прояви національної свідомості українців. Зазначене вимагало від представників науково-освітньої еліти нашого народу вироблення базових компонентів української національної ідеї, що мало важливе значення для становлення надії незворотності формування Української держави. Саме у той час почала оформлюватися наукова концепція відокремлення українців від ідеї «єдиного російського народу» і концентрація на власних національних пріоритетах. Зокрема, статті М. Грушевського у багатьох виданнях містили відомості про постаті й пам'ятки минулого нашої держави, а в сукупності – формували цілісну картину неперервності української історії [Грушевський, 2005 : 288–360].

В умовах України XIX – початку XX ст., коли освіта не була поширеним явищем, особливе значення мала науково-освітня, просвітницька та публіцистична діяльність української інтелігенції. І хоча на той час українська національна еліта була малочисельна, вона не мала політичного досвіду та єдності поглядів щодо майбутнього України, водночас ці діячі заклали фундамент подальшого державотворення українського народу. Осередками патріотично налаштованої інтелігенції стали Українська Петербурзька, Київська Стара та Єлисаветградська громади, в основі ідеології яких – українолюбство (українофільство). Програмна мета українофілів, українських народників – збереження української мови, освіта народу шляхом розвитку літератури, видання популярних книжок українською мовою, організація шкіл з рідною мовою викладання. Лідерами громадівців стали М. Костомаров, В. Антонович, М. Драгоманов, П. Куліш. Найбільшою активністю громадівського руху відзначився 1862 рік. Наступні 1863–1872 рр. стали наслідком Валуєвського циркуляру, за сім років після якого надруковано лише 23 українські книжки, тобто стільки ж, як в одному 1862 р. [Миллер, 2000:136-137].

Впливовим ідеологом й організатором українського національного руху став М. Драгоманов. Він доводив, що Україна в тогочасний період, у зв'язку з багаторічною русифікаторською політикою царизму, ні в економічному, ні в політичному та духовному плані, а особливо з погляду національної самосвідомості народу, ще не була підготовлена до національно-державної незалежності. Тому головним завданням усіх діячів на той час він вважав культурно-просвітницьку роботу, ознайомлення народу з європейською культурою цивілізованих націй і одночасно боротьбу проти імперської політики царизму щодо українського та інших народів. Актуальним і понині залишається заклик М. Драгоманова до інтелігенції використати весь інтелектуальний потенціал як дієвий механізм задля збереження нації та народу: «Наш народ скривджено не тільки соціально і політично, але і національно. І кривда лежить не тільки в тім, що наша національність і ознака її – мова немає прав рівних з правами мови московської, польської, угорської, румунської, але і в тому, що на всім обширі землі, де живе наш народ хіба п'ять відсотків інтелігенції признає себе людьми однієї національності з тим народом... Навіть найдемократичніші люди з інтелігенції несуть свою працю, таланти, гроші на службу другим народам... Зробіть так, щоб одна частина французької інтелігенції вважала себе англичанами, друга німцями, третя італійцями, четверта іспанцями – то і побачите, які то будуть сильні французька література, політика і самий французький соціалізм...» [Драгоманов, 1865:1-21].

Для розуміння ролі М. Драгоманова в історії українського національно-визвольного руху цікаві думки залишив один з його послідовників О. Шульгін. У своїх спогадах він писав: «Драгоманова обвинувачують, що він був федераліст, не розуміючи того, що для реального політика другої половини 19 віку це був максимум вимог; треба пригадати диспропорцію між всесильною імперією та кволим українським рухом, в якому поза кількома видатними діячами панувала аморфна маса селян і зросійщені дощенту міста... Зрозуміло, що він прагнув свободи в імперії; це була передумова поширення української національної ідеї в масах. Як це не дивно для сучасної молоді, але самостійниками бути навчив нас якраз Драгоманов, а не Міхновський. Своєю освітою, своєю красномовністю, своєю боротьбою проти росіян і малоросів, які абсолютно нехтували Україну, він усім нам імпонував. З Драгоманова вийшов і Єфремов, і Грушевський, і Чикаленко, і Петлюра... Його іменем і його ідеями були перейняті й активні діячі кінця 19 віку» [Салтовський, 2002]. Проте були й інші полемічні оцінки і погляди на роль

Драгоманова, зокрема, з боку нового покоління діячів українського національного Відродження, найвидатнішим репрезентантом якого на початку 1890-х рр. виступив Б. Грінченко.

На межі XIX й XX ст. відбувалася еволюція українського національного руху Наддніпрянської України – перехід від українофільства в культурній сфері до політичної активності. У середовищі наукової та освітянської еліти були діячі, які сформулювали політичну позицію української нації – окремішність України від Російської імперії. Серед них – Д. Антонович, М. Байздренко, Б. Камінський, І. Липа, М. Міхновський, Д. Познанський, М. Русов та ін. На початку XX ст. зусиллями науково-освітянської еліти закладене ідейне та організаційно-партійне підґрунтя для Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. Створений потужний політичний меседж щодо незворотності формування Української держави на принципах національної ідеї, що був у подальшому реалізований у 1991 році.

Помітне місце на тлі епохи зайняла постать Володимира Менчиця. Період його активної діяльності випадає на українофільський або культурницький час українського національного руху (40 рр. XIX – кінець XIX ст.). Він упродовж 1860–1880-х рр. активно співпрацював з осередками громадівського руху. В. Менчиць народився 1837 р. у містечку Вчорайше Сквирського повіту Київської губернії (тепер Бердичівського району, Житомирської області) в родині священників [ЦДІАК України. Ф 127. Оп.1011. Спр.2497]. Початкову грамоту В. Менчиць здобув удома, згодом навчався у Києво-Подільському духовному училищі, Київській духовній семінарії, а в 1857 р. вступив до Київської духовної академії. На третьому курсі він залишив навчання через участь у студентському «голодному бунті». Переїхав до Санкт-Петербурга і став вільним слухачем лекцій у Петербурзькому університеті [Гордійчук, 2018 : 8].

У 1860–1862 рр. В. Менчиць долучився до діяльності Української Петербурзької громади, осередком якої була редакція журналу «Основа». Свідченнями причетності до діяльності громади стала його присутність на зборах громади, співпраця із редакцією журналу «Основа» (написання заміток, які надруковані у червневому і листопадовому випуску за 1862 р.), а також збирання етнографічного матеріалу під час подорожі в Україну за завданням П. Куліша. У Санкт-Петербурзі В. Менчиць вдруге став свідком студентських бунтів, через які університет закрили. Санкт-Петербурзький період був одним із визначальних у формуванні світоглядних орієнтирів В. Менчиця. Зокрема, діяльність єдиної у XIX ст. у Російській імперії української друкарні П. Куліша, а також зусилля громадівців у поширенні книжок заради підвищення освітнього рівня для різних верств українського населення.

У 1862–1868 рр. В. Менчиць мандрував Західною Європою. За спогадами його дочки Олени, він упродовж семестру навчався у Цюрихському університеті, бував у Парижі [Гордійчук, 2018 : 8]. Наприкінці 1860-х рр. В. Менчиць повернувся в Україну, спочатку жив у Житомирі, згодом – у Києві, у 1876 р. переїхав до Єлисаветграду (тепер Кропивницький).

У 1860–1890-х рр. В. Менчиць відомий як власник мережі книжкових магазинів у Києві, Житомирі, Білій Церкві, Єлисаветграді, Херсоні, Миколаєві, Одесі, Сімферополі, Ніжині, Маріуполі; збирач етнографічних матеріалів; автор популярних брошур. Це свідчило про його активну просвітницьку діяльність. Цікавий факт наводить Н. Бракер – дослідниця постаті В. Менчиця. Отримавши майже 900 десятин, як посаг за дружиною, він продав цю землю і вклав кошти у книгарні [Бракер, 1929 : 198]. Досліджуючи житомирський період життя В. Менчиця, зазначаємо, що в Житомирі 1869 р. працювала книгарня, яка мала помітний вплив на культурне життя губерньського міста, надаючи можливість користуватися бібліотекою при ній.

Плідною була співпраця В. Менчиця з Київською Старою громадою. Завдання Київської Старої громади, як і всіх громад тоді, – відродження української нації, а для того насамперед, крім заходів до скасування закону 1876 року, провадилася пропаганда української ідеї у всіх верствах населення шляхом видання в Росії легальних книжок, «метеликів» для народу, та часописів для інтелігенції, як «Київський телеграф», «Труд», і нелегальних за кордоном, як «Громада» в Женеві і участь у виданні «Правди» у Львові, та розповсюдженням їх. З 1880-х рр. Київська Стара громада почала видавати «Київську старину», історично-науково-літературний місячник московською мовою (бо такою мовою тоді тільки й можна було), який проіснував до 1906 р., коли вже дозволялося видавати журнал й українською мовою. Про діяльність і зв'язки діячів громадівського руху можемо дізнатися з епістолярної спадщини. Значна її частина опублікована українськими істориками ще в 1920-ті рр., зокрема, в журналах «Україна», «За сто літ», «Наше минуле», «Нова Україна», «Записки Наукового товариства ім. Тараса Шевченка».

В. Менчиць був відомою постаттю серед київських громадівців завдяки мережі власних книжкових магазинів. Дослідник В. Чаговець у біографічній замітці зазначав, що 70-ті рр. XIX ст. послуговували його максимальним захопленням безпосереднього служіння народу в нуждах і хворобах, а також його роботою як члена громади [ІР НБУВ. Ф.Х. Спр30728. Арк.13]. В. Менчиць також долучався до друку видання громади. Через свої книжкові магазини активно поширював газету «Киевский телеграф». Співпраця В. Менчиця з київськими громадівцями

.....
полягала також і в розповсюдженні українофільської літератури, що так необхідно в умовах російського режиму.

В. Менчиць брав участь у фольклорно-етнографічній діяльності, яку активно розгорнули київські громадівці. Він добре знав українську народну творчість, його знання в галузі етнографії та фольклористики мали енциклопедичний характер. У фондах ІР НБУВ зберігається рукописний збірник під назвою «Менчиць Володимир. Сборник этнографических материалов (Легенди, примітки, анекдоти, приказки й поговірки, бувальщини, вірші, пісні)» [ІР НБУВ. Ф.І. Спр.22380]. Найвідоміші публікації цих матеріалів зроблені у виданні М. Драгоманова «Малорусские народные предания и рассказы» [Драгоманов, 1876] та І. Рудченка «Чумацкие народные песни» [Рудченко, 1874]. Етнографічні зібрання В. Менчиця високо оцінені М. Грушевським, М. Драгомановим, А. Кримським та ін. У спогадах дослідника В. Чаговця вказано, що В. Менчиць належить до плеяди діячів українського руху 60-70-х рр. XIX ст., оскільки був сучасником і сподвижником В. Антоновича і М. Драгоманова в галузі української етнографії та фольклору [ІР НБУВ. Ф.Х. Спр.30728. Арк.13].

В. Менчиць, переїхавши з сім'єю 1876 р. у Єлисаветград, розпочав новий етап співпраці з представниками громадівського руху. Єлисаветградські громадівці змушені були пристосовуватися до тогочасних суспільно-політичних умов після Емського указу 1876 р.. Для проведення культурно-просвітницької діяльності можливі тільки література і театр. Завдяки цьому Єлисаветградська громада в середині 1870–1880-х рр. стала однією з провідних, її діяльність мала велике значення для українства на Півдні України.

Інформацію про Єлисаветградську громаду можемо почерпнути зі спогадів Є. Чикаленка, який з 1875 до 1881 року навчався у земському реальному училищі та мешкав у флігелі будинку І. Тобілевича (Карпенка-Карого), не єдиним джерелом, що проливає світло на історію заснування в Єлисаветграді української громади: «По суботах у Карпенка-Карого часом збирались гості, українці: інспектор духовного училища Лащенко та учителі: брати Стиранкевичі, Баришевський, Беззабава та члени бувшого аматорського гуртка, між ними і М. Кропивницький. Тоді Надія Карловна грала на роялі, Кропивницький – на скрипці, а М. Тобілевич – на басолі, а потім співали дуже гарно хором українських пісень...» [Чикаленко, 1955 : 67].

Велике значення у формуванні національної самосвідомості народу мала діяльність першого професійного українського театру, у витоків якого стояли І. Карпенко-Карий, М. Кропивницький, М. Садовський, П. Саксаганський, М. Старицький. Д. Яворницький сказав, що «велику справу зробив Марко Кропивницький. Ми з усією своєю історією та археологією навряд чи досягли б такої популяризації української культури як Марко Кропивницький зі своїм театром». Підсумовуючи враження від «театру корифеїв» у Житомирі (1883 р.), газета «Волинь» писала: «У всіх їх помітне ґрунтовне знання української мови, і вони вільно і впевнено тримаються на сцені, всі вони виходять на підмостки з солідним знанням ролей... Всім цим достоїнством трупа зобов'язана, звичайно, крім добросовісності акторів, режисерському таланту М. Кропивницького» [Волинь, 1883].

В. Менчиць чимало праці докладав для розвитку театру, надаючи теми, історичну базу п'єсам, їх етнографічне обрамлення. Він мав приязні стосунки з театральними діячами, особливо з І. Карпенком-Карим. Часто бував на їх літературно-театральних зібраннях, котрі і були зустрічами громадівців. До них приєднувалися місцева інтелігенція і молодь. Так, П. Саксаганський у спогадах зазначав, що В. Менчиць був мовчазний цілими днями. Він раптом починав говорити. Бесіда його – надзвичайно образна [Саксаганський, 1935 : 82].

В. Менчиць для популяризації літератури організував роботу своєї книгарні, яка стала осередком просвітництва в Єлисаветграді. Хоча книжкова справа так і не стала для В. Менчиця особливо прибутковою, проте вона відігравала помітну роль для літературно-просвітницької справи. Знаково, що В. Менчиць став консультантом альманаху «Степ» (1886), відомого видання Єлисаветградської громади.

На тлі складної епохи XIX – початку XX ст. варто зазначити про оригінальність постаті В. Менчиця, особливості його світосприйняття. Народившись у священницькій сім'ї, він став одним з перших у своїй родині та своєму поколінні, що обрав світський життєвий шлях. Його світогляд формувала родина та епоха. В. Менчиць отримав різнобічну освіту, знав 12 мов. Священницький син В. Менчиць належав до першого покоління, яке професійно і соціально відрізнялося від батьків. Упродовж життя В. Менчиць сприймався як неординарна особистість. Він проповідував стиль життя, що був близький до природи, займався народною медициною. Його сучасниця Н. Бракер охарактеризувала В. Менчиця як вірянина, філософа-мораліста типу Сквороди, «що кохався в тонкій діалектиці, і разом з тим природознавець, що любовно студював природу» [Бракер, 1929 : 197].

Основи світогляду В. Менчиця можна прослідкувати за його літературними творами. Зокрема, у «Волинській повісті про «Шукай–Добро» Господаря» проповідується ідея єдності земного буття: «Земля – одна, Бог – іден, світ – тот же» [Менчиць, 1876 : 9]; ідея близькості до

природи і повернення до початкових основ діяльності людини. «Человек и вся субстанция теперішніє – не от земли. Оторвался человек от своей матери, в своих городах замкнулся и всталъ къ божьему міру спиной... Святая земля уже не ласкает етое детище, не согревает его. И для человека настает пора розни, обоим – лихая година разлуки» [Менчиць, 1876 :14-15].

Небажання людей шанувати природу, на думку В. Менчиця, веде до негативних наслідків у розвитку суспільства: «И дела как-то так складываются, что на свете меньше стае, разом с дубовым деревом в громадах – людей міцних. Дрібнішае народ. Из богатырей, велетнів робляться люде слабые и мощь в человечестве до того, что самая уже мелоч, послідець нараждається... Из под лопаты веяльника легенкое зернышко летит, а чело самое, тяжеловесное, по тым боцы свѣтла остається, или где то витаает» [Менчиць, 1876 : 8]. Вся сутність людського існування є усвідомлення своїх зв'язків із природою: «а мать земля, родивши человека, очищает и моет его всякими купелями, как малую дитину мать родная моет» [Менчиць, 1876 : 16].

У «Волынской повесте...» В. Менчиць також описував своє ставлення до навколишнього світу: «И для меня все – просто. Выйду в поле – ролля говорит ко мне сама, дае відомо, когда она посежна. Лесом иду, по саду, дерева каждое нутро, злака всякого сердце вижу и знаю, и кому, и что, и зачем, нужно. И съ немим камнем мог би, кажется, заговорить. Волка встретишь, и того по голове поласкаеш. И не знахарь я, а не шарпають звери моей худобы, не точать хлеба в моем току миши. Я живу, вокруг меня живут, и не стаю поперець дороги – никому» [Менчиць, 1876 : 30].

Висновки. Дослідження та відтворення біографістики Володимира Амвросійовича Менчиця показало, що він був непересічною особистістю, яскравим представником українського національного руху другої половини ХІХ – початку ХХ ст. В українську історію він увійшов, як просвітителъ і філософ, збирач українського фольклору, фахівець у літературній сфері і видавництві. В. Менчиць став представником духовної еліти тогочасного суспільства, яка зробила свій внесок у формування морально-етичних основ суспільного світогляду, національної ідеї та державотворення України. Визначна плеяда постатей, які сформувалися та діяли в означений період у суспільстві, зокрема Володимир Менчиць і його оточення, чітко визначила обриси українофільського руху. Його відомі представники, поруч з когортою менш знаних, але, без сумніву, щирих патріотів, змогли закласти ідеологічне підґрунтя під розвиток української держави на початку ХХ ст.

Джерела та література:

- Бракер, Н.** (1929). Володимир Амвросійович Менчиць (1937–1916 рр.). *За сто літ: матеріали з громадського й літературного життя України ХІХ і початку ХХ століття.* (кн. 4, сс. 196–200). Київ.
- Волинь.** 1883. 2 ноября.
- Гордійчук, М.Г.** (2018). *Особистість, громадська і наукова діяльність Володимира Амвросійовича Менчиця (1837–1916)* (автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01). Київ, 17 с.
- Грушевський, М.** (1988). *Спомини / авт. передмови Ф. Шевченко.* Київ, 9, 115–149.
- Грушевський, М. С.** (2005). *Твори* (у 50 т., Т. 3). Львів: Світ, 792 с.
- Драгоманов, М.** (1865). Государственные реформы Диоклециана и Константина Великого. *Университетские известия*, 2, 1–21.
- Драгоманов, М.** (1876). *Малорусские народные предания и рассказы.* Киев: Типография М. П. Фрица, 434 с.
- ІР НБУВ. Ф.Х.** – Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
- Менчиць, В.** (1876). *Волынская повесть про «Шукай – добро» господаря.* Киев: Тип. Е. Я. Федорова, 38 с.
- Миллер, А.** (2000). «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина ХІХ в.). Санкт-Петербург: Алетейя, 260 с.
- Панькова, С.** (2006). «... Чи не єдиний активний українофіл в сім'ї моєї матері...» (Володимир Амвросійович Менчиць). Кучеренко М., Панькова С., **Шевчук Г.** *Я був їх старший син (рід Михайла Грушевського).* Київ: Київ. 424–444.
- Рудченко, І.** (1874). *Чумацкие народные песни.* Киев: Типография М. П. Фрица, 257 с.
- Саксаганський, П. К.** (1935). *По шляху життя: мемуари.* Харків: Державне літературне видавництво, 235 с.
- Салтовський, О.І.** (2002). *Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ століття)* (сс. 239–240). Київ: Парапан.
- Сергійчук, В.** (голов. ред.). (2016). *Ожити через сто літ: матеріали наук-практ. конф., присвяч. пам'яті В. А. Менчиця (1837–1916).* Київ: від А до Я, 102 с.
- ЦДІАК України** – Центральний державний історичний архів України.
- Чикаленко, Є. Х.** (1955). *Слогади (1861–1907).* Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 502 с.

Неля Романюк

Полесский национальный университет
доктор исторических наук, профессор (Украина)

Андрей Сеницкий

Полесский национальный университет
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Владимир Менчиц (1837–1916) на фоне эпохи

Аннотация. Цель статьи. Расширить имеющиеся знания об украинском национальном движении, проблемы нации в XIX – начале XX в. сквозь призму жизни и деятельности отдельно взятой личности – Владимира Амвросиевича Менчица, как культурно-просветительного деятеля. **Методология исследования** базируется на сочетании общенаучных и специально-исторических методов с принципами историзма, объективности, системности. Применение этих методов позволило провести анализ источников, которые во взаимосвязи помогли персонифицировать фигуру В. Менчица. **Научная новизна.** На основе опубликованных и архивных документов выделены роль В. Менчица на фоне эпохи второй половины XIX – начала XX вв., которая отмечалась активизацией национального движения, становлением идеи государственности Украины. **Выводы.** Исследования и воспроизведения биографистики Владимира Амвросиевича Менчица показали, что он был незаурядной личностью, ярким представителем украинского национального движения второй половины XIX – начала XX в. В украинскую историю он вошел как просветитель и философ, собиратель украинского фольклора, специалист в литературной сфере и издательстве. В. Менчиц был представителем духовной элиты тогдашнего общества, которая внесла свой вклад у формирование морально-этических основ общественного мировоззрения, национальной идеи и государственности Украины. Выдающаяся плеяда фигур, которые сформировались и действовали в указанный период в обществе, в частности Владимир Менчиц и его окружение, четко определила очертания украинофильского движения. Его известные представители, рядом с когортой менее известных, но, несомненно, искренних патриотов, смогли заложить идеологическую подоплеку под развитие украинского государства в начале XX века.

Ключевые слова: В. А. Менчиц, украинское национальное движение, просветительская деятельность, книгораспространение, фольклор.

Nelia Y. Romaniuk

Polissia National University,
Dr (History), Professor (Ukraine)

Andrii Ts. Sinitskyi

Polissia National University,
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

Volodymyr Menchyts (1837–1916) Against the Backdrop of the Epoch

Abstract. Purpose of the article is to broaden the knowledge about the Ukrainian national movement, problems of the creation of a nation in 19th – beginning of the 20th century through the prism of life and activities of an individual person – Volodymyr Amvrosiiiovych Menchyts, as a cultural and educational figure. **The methodology of research** is based on a combination of general scientific and special historical methods with the principles of historicism, objectivity and consistency. The application of these methods made it possible to conduct a systematic analysis of the sources that helped to personify the figure of V. Menchyts. **Scientific novelty.** The role of V. Menchyts against the backdrop of the epoch of the second half of the 19th – early 20th century has been highlighted on the basis of published and archival documents. His role was marked by the intensification of the national movement, the formation of the idea of state formation of Ukraine. **Conclusions.** Research into the biography of Volodymyr Amvrosiyovych Menchyts and its reproduction showed that he was an outstanding personality, a bright representative of the Ukrainian national movement of the second half of the 19th – beginning 20th century. He entered Ukrainian history as an educator and philosopher, a collector of Ukrainian folklore, and a specialist in literature and publishing. V. Menchyts was a representative of the spiritual elite of the society of that time. Those people contributed to the formation of moral and ethical foundations of the social worldview, national idea and state formation of Ukraine. A significant constellation of figures that developed and acted in this period in society, in particular Volodymyr Menchyts and his company, clearly defined the outlines of the Ukrainophil

movement. Along with a cohort of less known but, undoubtedly, sincere patriots, the famous representatives of this movement were able to lay the ideological foundation for the development of the Ukrainian state at the beginning of 20th century.

Key words: V. A. Menchys, Ukrainian national movement, educational activities, distribution of books, folklore.

References:

Braker, N. (1929). Volodymyr Amvrosiiiovych Menchys (1937-1916 rr.) [Volodymyr Amvrosiiiovych Menchys (1937-1916)]. *Za sto lit : materialy z hromadskoho y literaturnoho zhyttia Ukrainy XIX i pochatku XX stolittia* (book 4, pp. 196–200). Kyiv. [in Ukrainian].

Chykalenko, Ye. Kh. (1955). *Spohady (1861–1907)* [Memoirs (1861–1907)]. Niu-York: Ukrainska Vilna Akademiia Nauk u SShA, 502 p. [in Ukrainian].

Dragomanov, M. (1865). Gosudarstvennyye reformy Diokletsiana i Konstantina Velikogo [State reforms of Diocletian and Constantine the Great]. *Universitetskiye izvestiya*, 2, 1–21 [in Russian].

Dragomanov, M. (1876). Malorusskiye narodnyye predaniya i razskazy [Little Russian folk legends and stories]. Kiyev: Tipografiya M. P. Fritsa, 434 p. [in Russian].

Hordiichuk, M. H. (2018). *Osobystist, hromadska i naukova diialnist Volodymyra Amvrosiiiovycha Menchysia (1837-1916)* [Personality, public and scientific activity of Volodymyr Amvrosiiiovych Menchys (1837-1916)] (avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: spets. 07.00.01). Kyiv, 17 p.

Hrushevskiy, M. (1988). Spomyny [Memories]. *Kyiv*, 9, 115–149. [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. S. (2005). *Tvory* [Writings]. (Vol. 3). Lviv: Svit, 792 p. [in Ukrainian].

IR NBUV. F. Kh. – Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [Manuscript Institute of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky]. [in Ukrainian].

Menchits, V. (1876). Volynskaya povest pro «Shukay – dobro» gospodarya [Volyn story about "Seek - good" master]. Kiyev : Tip. E. Ya. Fedorova, 38 s.

Miller, A. (2000). «Ukrainskiy vopros» v politike vlastey i russkom obshchestvennom mnenii (vtoraya polovina XIX v.) ["Ukrainian question" in the policy of the authorities and Russian public opinion (second half of the 19 th century)]. Sankt-Peterburg : Aletyya. 260 p. [in Russian].

Pankova, S. (2006). «... Chy ne yedyni aktyvnyi ukrainofil v simi moiei materi...» (Volodymyr Amvrosiiiovych Menchys) ["... Not the only active Ukrainophile in my mother's family..."] (Volodymyr Amvrosiiiovych Menchys). Kucherenko M., Pankova S., Shevchuk H. *Ya buv yikh starshyi syn (rid Mykhaila Hrushevskoho)* (pp. 424–444). Kyiv: Kyi [in Ukrainian].

Rudchenko, I. (1874). Chumatskiye narodnyye pesni [Chumak folk songs]. Kiyev: Tipografiya M. P. Fritsa, 257 p. [in Russian].

Saksahanskyi, P. K. (1935). *Po shliakhu zhyttia : memuary* [On the way of life: memoirs]. Kharkiv: Derzhavne literaturne vydavnytstvo, 235 p. [in Ukrainian].

Saltovskiy, O. I. (2002). *Kontseptsii ukrainskoi derzhavnosti v istorii vitchyznianoi politychnoi dumky (vid vytyokiv do pochatku XIX stolittia)* [Concepts of Ukrainian statehood in the history of domestic political thought (from the origins to the beginning of the twentieth century)] (pp. 239–240). Kyiv: Parapan. [in Ukrainian].

Serhiichuk, V. (Ed.). (2016). *Ozhyty cherez sto lit : materialy nauk-prakt. konf., prysviach. pamiaty V. A. Menchysia (1837–1916)*. Kyiv: vid A do Ya, 102 p. [in Ukrainian].

TsDIAK Ukrainy – Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy [Central State Historical Archive of Ukraine]. [in Ukrainian].

Volin. 1883. 2 noyabrya.

Статтю надіслано до редколегії 04.04.2021 р.
Статтю рекомендовано до друку 11.05.2021 р.